

První přemyslovská knížata

V závěrečném období stěhování národů vstoupili do evropských dějin do té doby zcela neznámí Slované. Během své mohutné expanze, která vycházela odkudsi z území ležícího mezi Dněprem a Vislou, postupně osídlili rozlehlé oblasti ve východní a střední Evropě a na Balkáně. Někdy v průběhu 6. století naši dávní slovanští předkové doputovali i na dnešní české území. Slované pronikání na Balkán, ležící v zájmové oblasti byzantské říše, neuniklo pozornosti tehdejších vzdělanců, kteří o něm ve svých dílech zaznamenali řadu cenných informací. Naopak o slovanském osídlování střední Evropy, velmi vzdálené od soudobých kulturních a politických center, nezaznamenaly písemné prameny vůbec nic. Dá se předpokládat, že slovanské pronikání také do těchto krajín probíhalo obdobně jako slovanská expanze na Balkáně, kde se podle byzantských autorů jednalo o více než jedno století trvajících, dobře organizovaný a v několika vlnách uskutečněný postup více skupin slovanského obyvatelstva vedeného svými velmoži.

Krátce po polovině 6. století se mocenská situace ve střední Evropě výrazně změnila. Do Karpatské kotliny přitáhli ze středoasijských stepí kočovní Avari, kteří tam vytvořili svoji říši – kaganát. Avari svými kořistnickými nájezdy pustošili široké okolí, dále vybíráním rozličných poplatků a dávek i ukládáním nejrůznějších povinností terorizovali místní, především slovanské obyvatelstvo. Od počátku 7. století docházelo postupně na některých územích ležících především na okraji avarského kaganátu k povstáním proti nadvládě nomádů. Nejvýznamnější povstání propuklo kdesi na severozápadním pomezí Avarie, nejspíše na moravském a přilehlém slovenském území. O jeho historii nás zpravuje kronika sepsaná asi o půl století později v jednom burgundském klášteře. Do bojů se aktivně zapojil franský kupec Sámo, tehdy procházející se svou obchodní karavanou slovanským územím. Poněvadž si v bojích s Avary počínal velmi úspěšně, Slované ho zvolili svým vládcem. Sámovu svrchovanost postupně uznala řada slovanských kmenů. Sámo zvítězil i nad vojsky vyslanými proti němu z franské říše. Porazil je v třídní bitvě u brady Wogastiburku, iahož poloha není

známa. Snad ležel kdesi v horním Poohří či západněji v horním Pomohání. Z průběhu franského tažení proti Sámovi lze usuzovat, že k jeho říši náležely i Čechy, a to nejspíše jako pohraniční oblast.

Po Sámově smrti v roce 658 přibližně na půldruhého století historické zprávy o dění na českém a moravském území umlkají. Právě v onom období došlo u nás k řadě významných proměn, které poznáváme pouze z archeologických památek. Zdokonalovalo se zemědělství, z podomácké výroby se vyčleňovaly některé specifické obory a nabývaly charakteru řemesel (například hutnictví), docházelo ke stavbě prvních hradišť i ke změnám v pohřebních obřadech, kdy v některých oblastech byly nad hroby nasypány mohyly. V důsledku početního nárůstu obyvatelstva rozšiřovalo se osídlené území i do kopcovitých a méně úrodných oblastí. Ohrožení vnějším nepřítelem bylo významným podnětem k dotváření kmenové organizace, která tehdy představovala nejvyšší formu předstátního společenského uspořádání a vlády. Tato kmenová etnická a politická společenstva, odvozující svůj původ od údajného společného mýtického předka, byla řízena kmenovým shromážděním, které volilo i svého vládce – knížete. Jeho postavení nebylo dědičné, čímž se tehdejší slovanská elita odlišovala od pozdější šlechty.

Ke konci 8. století doznávalo ve střední Evropě mocenské uspořádání, které se tam vytvořilo v předchozích staletích na troskách antického světa. Avarský kaganát ztrácel na své nebezpečnosti, naopak stále větší významu nabývalo slovanské obyvatelstvo. Dění ve střední Evropě začala ve vzrůstající míře ovlivňovat franská říše, která se za vlády Karla Velikého (768–814) rozšířila přibližně z dnešní Francie směrem na východ až do Polabí a horního Podunají a stala se tak sousedem západních Slovanů. V devadesátých letech 8. století vpadli Karlovi bojovníci dunajskou cestou do Karpatské kotliny, kde rozvrátili avarský kaganát. Vyvrácení avarské moci významně ovlivnilo politický vývoj u okolního slovanského obyvatelstva, jehož mocenská elita se tehdy dostala do úzkého kontaktu s franskou nobilitou. Slovanští velmožové záviděli svým západním protějškům jejich dědičné mocenské postavení, neomezované kmenovým shromážděním, dále jejich zbraně, dražocenné oděvy i celý životní styl. K tomuto západnímu obdivovanému prostředí náleželo i křesťanství, jež jako módní jev začalo být slovanskou elitou přijímáno. Celý tento nový způsob života vedl ve svém důsledku k rozbití předchozí kmenové organizace a k jejímu nahrazování novým vládním systémem – primitivním státem. Na českém území, uzavřeném hradbou pohraničních horstev, nebyl vývoj tak rychlý jako na Moravě, otevřené na jihu do Podunají, ovládaného franskou říší. V tomto období velkých společenských a politických zvratů se u českých Slovanů zformovala řada menších knížectví, která po celé 9. a dlouho ještě i v následujícím století charakterizovala tamější mocenské uspořádání, tolik odlišné od situace na sjednocené Moravě. Tato knížectví vznikla v důsledku rozpadu do té doby jednotného kmene, a to v jednotlivých geografických regionech vytvářených přirozenými hranicemi. V jejich čele stála knížata, jež jsou ve franských písemnostech často zmiňována. Tato slovanská elita však neměla postavení pozdější středověké šlechty. Narůstající moc těchto knížat přivedla

pozvolný rozpad kmenových institucí. Původně centrální sněm kmene se rozpadl na řadu lokálních kmenových shromáždění jednotlivých knížectví. V případě nebezpečí postupovala však knížata jednotně. Nelze vyloučit, že za takové situace volila svého *knížete knížat*, s jakým se setkáváme například u Polabských Slovanů.

Od čtyřicátých let 9. století čelila česká knížata s různým úspěchem vpádům východofranských vojsk na svá území. Když v roce 872 podnikli východofranští bojovníci kombinovaný útok proti moravským a českým Slovanům, na Moravě byli tehdy poraženi. Naopak v Čechách se jim kdesi ve středu země podařilo zvítězit nad vojskem šesti českých knížat. Bitvy se účastnil i kníže Bořivoj, první historicky doložený Přemyslovec. O počátcích Bořivojovy vlády ani o jeho předcích nás písemné prameny neinformují. Velmi skoupé údaje o jeho životě, stejně tak i o jeho čtyřech nástupcích na knížecím stolci čerpáme pouze z legend.

Bořivoj byl vládcem nevelkého středočeského knížectví, které na severu zasahovalo po Mělnicko, na západě po Berounsko, na jihu po Benešovsko a na východě po Staroboleslavsko. Mělo rozlohu asi 3 000 km² a žilo na něm něco přes 20 000 obyvatel. Jeho význam však zvyšovala poloha ve středu české země, kde se křižovaly důležité dálkové obchodní stezky. O Bořivojových politických schopnostech svědčí jeho sňatek s kněžnou Ludmilou, pozdější mučednicí a sveticí a současně i první ženou českých dějin, jejíž jméno je známo. Tímto sňatkem Bořivoj nepochybně sledoval posílení svého postavení, které spojenectví s dalším kmenem, sídlícím patrně mimo českou kotlinu, přinášelo. Legendy se zmiňují o Bořivojově úzkém spojení s velkomoravským panovníkem Svatoplukem. Tento svazek se ještě více upevnil, když Bořivoj někdy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 9. století přijal z Metodějových rukou křest na Svatoplukově dvoře. Jeho přijetí mělo silný podtón politický, neboť posilovalo Svatoplukův vliv na českého knížete. Při návratu z Moravy do Čech doprovázel Bořivoje kněz Kaich, pro kterého dal kníže ve svém sídle na Levém Hradci postavit kostel, první křesťanskou svatyni na českém území. Tímto činem se započala pozvolná christianizace Bořivojova knížectví.

Bořivojův křest vyvolal v domácím prostředí odpor, poněvadž zřeknutí se víry otců bylo v archaických pohanských společnostech chápáno jako těžký zločin. Bořivoj musel uprchnout na Moravu, odkud se po čase vrátil společně se Svatoplukovými bojovníky, s jejichž pomocí revoltu zlomil. Přemyslovec využil této situace nejenom k odstranění svých odpůrců, ale rovněž ke zlomení moci kmenového sněmu. Na cestě ke skutečnému státu to byl významný krok. Na poděkování za vítězství vybudoval Bořivoj na hradčanské ostrožně, nedaleko místa, kde se odehrávaly intronizační obřady českých knížat, kostel Panny Marie. Situaci nepochybně využil i moravský Svatopluk k posílení své hegemonie nad českým územím. Charakterizují to slova jednoho franského letopisce o tom, že Svatopluk vytrhl česká knížata z bavorské nadvlády. Tuto skutečnost byl nucen v roce 890 uznat i východofranský král Arnulf při jednáních s moravským panovníkem. Setkání dvou významných vládců, při kterém se mimo jiné jednalo i o českých záležitostech, nebyl Bořivoj přítomen, patrně tehdy již nebyl na živu. Bořivo-

jovi synové Spytihněv a Vratislav se však vlády ve středočeském knížectví po svém otci neujali, nejspíše pro své mládí. Vládu nad všemi českými knížaty převzal přímo Svatopluk, který se tak z původního spojence v bojích s východofranskou říší stal nepřijemným vládcem.

Svatoplukovo úmrtí někdy na jaře 894 přivodilo oslabení velkomoravské říše, čehož ihned využila česká knížata a vymanila se z velkomoravského područí. Vlády ve středočeském knížectví se ujal Bořivojův starší syn Spytihněv I. (894–915). Poněvadž jeho vojenské síly a stejně tak i počty bojovníků ostatních českých knížat byly ve srovnání s moravskými nepatrné, hledali Čechové spojence v zahraničí. V červenci 895 přicestovala všechna česká knížata do Řezna. V čele jejich poselstva stál Přemyslovec Spytihněv a potom ještě jakýsi Vitislav. Knížata se během řezenských jednání za slib bavorské pomoci zavázala odvádět do Bavorska poplatek a formálně se podrobila východofranské moci. Výsledkem jednání bylo též začlenění českého území pod pravomoc řezenské diecéze. Česko-bavorské spojenectví ovlivňovalo potom české dějiny přibližně po čtvrt století.

I když o Spytihněvovi se z písemných pramenů dozvídáme jenom velmi málo, přesto je nepochybné, že během své dlouhé vlády zasáhl významně do českých dějin. Za jeho života došlo k výstavbě mohutného opevnění okolo hradčanské ostrožny a tím ke vzniku Pražského hradu, který se od té doby natrvalo stal sídelním místem českých panovníků. Na obvodu středočeské domény vybudoval kníže v jakémsi nepravdělném kruhu několik hradišť, jež jednak chránila jeho zemi před nepřátelskými útoky zvenčí, jednak se stala základem nejstarší primitivní státní instituce, historiky označované jako hradská organizace, sloužící k ovládnutí obyvatelstva. Středočeské přemyslovské knížectví tak pozvolna nabývalo charakteru raně středověkého státu. Naopak ostatní knížectví na českém území takového stupně vývoje ještě nedosáhla, nadále tam trvaly předstátní formy společenského uspořádání a život lidí ovládaly archaické předkřesťanské náboženské představy. S bavorskou pomocí se Spytihněvovi podařilo likvidovat snahy velkomoravské říše o opětovné začlenění Čech pod její svrchovanost. Zatímco při řezenských jednáních hrála nepřemyslovská knížata ještě velkou roli, v následujících letech Spytihněv jejich význam v politickém dění výrazně oslabil.

Mnohem významněji ovlivnily však běh českých dějin některé události zahraniční. V důsledku útoků kočovných Maďarů, usedlých od sklonku 9. století v Karpatské kotlině, a především jako důsledek vnitřní nestability zanikla na počátku 10. století velkomoravská říše a nedlouho později i její někdejší protivník – říše východofranská. Ta se rozpadla do několika vévodství, ze kterých se velmi významně začalo projevodat Sasko. To záhy zahájilo expanzi vůči svým východním slovanským sousedům. Oproti tomuto nebezpečí hledal Spytihněv oporu v Bavorsku, dále ve spojenectví s kočovnými Maďary, kterým při jejich útocích proti Sasku umožňoval průchod českým územím, a konečně navázáním kontaktů se slovanskými kmeny usedlými v Polabí, bezprostředně ohroženými saskou expanzí. Z knížecí rodiny tamějšího kmene Havolanů pojal někdy kolem roku 906 jeho mladší bratr Vratislav za manželku Drahomíru. V roce 911 sice smrtí posledního

východofranského krále Ludvíka tato říše definitivně zanikla, avšak její tradice byla natolik silná, že si některá vévodství zvolila po čase opět svého společného krále. Událost, jejíž důsledky plně pocítilo až následující období.

Po více než dvacetileté úspěšné vládě Spytihněv v roce 915 zemřel. Patrně neměl žádného mužského potomka, takže vlády se ujal jeho mladší bratr Vratislav (915–921). O jeho šestiletém panování písemné prameny nic podstatného nezaznamenaly, i když o něm někteří legendisté píší jako o *knížeti velkém a slávou poctěném*. Na sklonku Vratislavova života odehrály se v blízkém zahraničí opět významné události. V roce 919 došlo totiž ve franském prostředí k volbě nového krále, kterým se stal saský vévoda Jindřich. Ten však musel svou královskou moc nad jednotlivými germánskými vévodstvími prosadit mocí. Podařilo se mu to poměrně záhy. Již v roce 921 se mu podrobil bavorský vévoda, který v následném období musel podporovat saskou politiku. Pro přemyslovské panovníky, kteří se saské moci obávali a kteří spoléhali na spojenectví s Bavorskem, byla tato politická změna katastrofou, zvýrazněnou v únoru 921 smrtí třiatřicetiletého Vratislava (podle málo věrohodného údaje jedné uherské kroniky sepsané až na sklonku 13. století padl tento Přemyslovec v bojích s Maďary).

Vratislavovým nástupcem se měl stát jeho prvorozený syn Václav, v té době však ještě nedospělý. Vládu proto převzala Václavova matka Drahomíra. Do událostí začala patrně nějakým způsobem zasahovat i Václavova babička Ludmila. Mezi těmito ženami došlo k rozporům, které vyvrcholily Ludmiliným zavražděním na tetínském hradišti v září roku 921. Drahomířinu regentskou vládu ukončil Václavův nástup na knížecí stolec někdy v letech 924 či 925. Mladý kníže pokračoval ve vnitřní politice v linii svých předchůdců. I když vůči nepřemyslovským knížatům, ovládajícím tehdy ještě většinu Čech, uplatňoval své vedoucí postavení, jejich existenci stále toleroval. Toto vnitřní uspořádání Čech, trvající již od doby Bořivojovy, Přemyslovcům zatím vyhovovalo. Za změněné politické situace, kdy za českými pohraničními horami nesmírně vzrostla moc fransko-saského panovníka Jindřicha, který ovládal rozsáhlá území od horního Podunají až k pobřeží Severního moře, se však rozdrobená česká země těžko mohla ubránit obrovské zahraniční přesile. Navíc se Jindřichovi podařilo v roce 926 uzavřít dlouhodobý mír s Maďary, což mu uvolnilo ruce k boji s jeho východními sousedy – se slovanskými kmeny. Expanze do těchto území byla pro Jindřicha významným zdroje příjmů nutných ke splácení vysokého výkupného placeného Maďarům i pro udržování početného vojska.

Kníže Václav zřejmě se znepokojením sledoval vývoj odehrávající se za českým Krušnohořím. Obranu před případnou saskou agresí hledal ve svém manifestačním přihlášení se k západnímu křesťanskému světu vyjádřením stavbou rozměrné rotundy na Pražském hradě a jejím zasvěcením sv. Vítu, italskému křesťanskému mučedníkovi, velmi uctívanému v saském prostředí. Václavovi jeho záměr vyšel. Když v roce 929 vtrhl do Čech Jindřich I., podporovaný někdejším přemyslovským spojencem bavorským vévodou Arnulfem, případný Václavův vojenský odpor neměl naději na úspěch. Jindřich sice mohl tehdy v Čechách vzhledem ke své síle postupovat stejným způsobem jako u Polabských Slovanů, kdy vyracel hlavní jejich

hrady, likvidoval místní nobilitu a na dobytých územích budoval saské správní hrady, avšak tady mu v tom bránil Václavův symbolický vstup do světa západních křesťanských panovníků. Jindřich to respektoval a s Václavem jednal jako s kterýmkoliv vévodou ve své zemi. Václav byl však nucen uznat formální Jindřichovu nadvládu a zavázat se k placení poplatku. Události z roku 929 jsou zajímavé i z jiného důvodu. Jindřich tehdy své tažení směřoval přímo na Prahu a jediný český kníže, se kterým jednal, byl Václav. Tato skutečnost názorně dokumentuje výsadní postavení Přemyslovců v české kotlině.

Nepochybný zvrat v českých politických dějinách s dalekosáhlými důsledky přivodilo Václavovo zavraždění ve Staré Boleslavi v pondělí 28. září 935. Nejstarší václavské legendy připisují podnět k usmrcení knížete družiníkům jeho mladšího bratra Boleslava, kdežto pozdější tradice zcela jednoznačně označuje za strůjce spiknutí samotného Boleslava. Je nepochybné, že ten Václavovu smrt okamžitě využil ve svůj prospěch. Rychle se zbavil Václavových stoupenců a okamžitě se ujal vlády. Situaci mu velmi usnadnilo vážné onemocnění saského Jindřicha, kterému panovník v roce 936 podlehl. Tato událost spolu s následnými nástupnickými boji o trůn vyřadily Sasko na delší čas z aktivní politiky. Boleslav, který se tak nemusel obávat nepřátelského vpádu zvenčí, využil příhodné situace k likvidaci do té doby na českém území existujících polosamostatných knížat. Stalo se tak poměrně rychle vojenskými akcemi, při kterých byla místní knížata likvidována a jejich hrady ničeny. Boleslav I. tak rozšířil svou vládu z původního nevelkého středočeského území na celé Čechy. Na nově obsazených územích budoval nové hrady, které se staly centry přemyslovské správy. Kníže se stal formálním vlastníkem veškeré nově získané půdy a lidí na ní pracujících. Obyvatelstvu začaly být ukládány různé pracovní povinnosti a docházelo i k vybírání nejrůznějších dávek. Právě tato skutečnost vedla po čase k zahájení ražby prvních přemyslovských mincí – denárů, které do běžného obchodování pronikaly jenom velmi pomalu a vytlačovaly odtud různá nemincovní platidla (například látkové šátečky). Na nových hradech byly rovněž budovány kostely, odkud bylo christianizováno okolní obyvatelstvo. To však ještě po dlouhou dobu zůstávalo věrné archaickým předkřesťanským náboženským představám, takže ještě na sklonku 11. století označil kronikář Kosmas vesničany v Čechách za polopohany.

Ovládnutí celého českého území přineslo do knížecí pokladny značné příjmy, které zajišťovaly životní potřeby knížete a jeho rodiny, knížecích družiníků i početných bojovníků. Zatímco kníže Václav disponoval pouze desítkami bojovníků, Boleslavovo vojsko čítalo již několik tisíc osob. Uživit a vyzbrojit takovýto počet lidí však domácí ekonomické zdroje nebyly schopné. Boleslav proto zahájil expanzi na Moravu, do Slezska, Malopolska a zastavil se až u hranic s Kyjevskou Rusí. Válečná kořist, různé daně a dávky vybírané v obsazených zemích, odvádění lidí do otroctví a vybírání cel od projíždějících kupeckých karavan se staly ekonomickými zdroji zajišťujícími existenci Boleslavova státu. Zřejmě nejvíce vynášel knížeti prodej otroků. Praha se tehdy stala nejvýznamnějším centrem obchodu s otroky v rozlehlé zaalpské oblasti. Na většině území své rozlehlé říše, pro kterou však její sou-

časníci neměli zvláštní jméno, nevybudoval kníže svou vlastní správu, ale spokojil se s nepřímým ovládnutím za pomoci místních vládců, kteří byli ochotni s přemyslovskou mocí kolaborovat. Konečně i ve východní části středních Čech, na místě strategicky velmi významném, neboť jím procházely důležité stezky spojující Prahu s rozlehlými přemyslovskými državami na severovýchodě, neměl pražský kníže vlastní správu. Toto území svěřil do správy svému blízkému příbuznému Slavníkovci. Zřejmě mu plně důvěřoval. Po celou dobu existence slavníkovské domény také k žádným sporům mezi Slavníkovci a Přemyslovci nedošlo. Do rozporu s českými předáky se dostal až v osmdesátých a devadesátých letech 10. století druhý pražský biskup Slavníkovec Vojtěch.

I když Boleslav I. v polovině 10. století disponoval již mnohatisícovým vojskem, přesto se v létě 950 vyhnul vojenskému střetnutí s Jindřichovým nástupcem králem Otou I., který tehdy vtrhl do Čech. V duchu Václavovy politiky uznal Otovu formální nadvládu, vyjádřenou placením pravidelného poplatku. Pro Boleslava z tohoto rozhodnutí vyplývaly intenzivnější kontakty se saskou vládnoucí dynastií i větší angažovanost ve středoevropském politickém dění. Vzhledem k tomu, že od počátku šedesátých let se Ota téměř výlučně angažoval v italských záležitostech, nestály Boleslavovi při prosazování jeho záměrů v cestě žádné překážky. Ve druhé polovině 10. století se ve střední Evropě objevil nový významný politický subjekt – rychle mohutnící polský stát. Vzájemné sousedství českých Přemyslovců a polských Piastovců i stejný pocit ohrožení od sousední mocné říše přivedly obě dynastie ke sblížení, jehož výrazem byl i sňatek Boleslavovy dcery Doubravy s Piastovcem Měškem. Českým prostřednictvím byly položeny i základy christianizace Polska. Tato česko-polská aliance po dobu dvou desetiletí výrazně ovlivňovala středoevropské dění. Boleslav I., který byl v onom období na vrcholu své moci, si velmi dobře uvědomoval, že znakem svébytnosti každé země bylo za jeho života samostatné biskupství. Proto začal záměrně podporovat rozvíjení svatováclavského kultu, který mu měl usnadnit získání biskupství pro Prahu. Někdy na přelomu šedesátých a sedmdesátých let vyslal do Říma k papeži Janovi XIII. poselstvo vedené jeho sestrou Mladou se žádostí o zřízení ženského benediktinského kláštera u kostela sv. Jiří v Praze a rovněž tak pražského biskupství. Jeho založení se však Boleslav I. již nedočkal; v roce 972 zemřel po úspěšné a téměř čtyři desetiletí trvající vládě.

Na knížecí stolec nastoupil jeho syn Boleslav II. (972–999). Ten sice převzal po svém otci silnou a rozlehlou říši, avšak nezdědil otcovy vladařské schopnosti. Po ukliďnění situace v říši, kde úmrtí Oty I. vyvolalo odboj některých nespokojených vévodů (této revolty se účastnil i Boleslav II.), byl v roce 976 uveden do úřadu první pražský biskup Sas Dětmar. Zatímco sedmdesátá léta proběhla v relativním klidu, následující desetiletí přineslo celou řadu událostí, které výrazně ovlivnily běh českých dějin. V roce 981 vtrhl kyjevský kníže Vladimír na Volynsko a obsadil tamější hrady ovládané do té doby přemyslovskými knížaty. O dva roky později zemřel v Římě na malárii teprve osmadvacetiletý císař Ota II. Stalo se tak v době, kdy se jeho říše potýkala s řadou nesnází. Zřejmě nejvýznamnější bylo rozsáhlé povstání Polabských Slovanů, kterým se během krátké doby podařilo zvrátit všechny

úspěchy, jež v bojích s nimi získala Otova říše; říšské hranice byly tehdy ztlačeny od Odry zpět k Labi. Do nástupnických bojů v říši se zapojili i Boleslav II. a polský Měšek. Matce nezletilého Oty III., nástupce zesnulého Oty II., se však podařilo odboj potlačit. Změnu situace dobře vycítil Měšek, který rychle přešel na saskou stranu. Boleslav II. naopak váhal, a tak po definitivním zlomení odboje v roce 895 všechny negativní důsledky za předchozí politiku padly na jeho hlavu.

Naopak Měšek se souhlasem saské strany zahájil expanzi na území ovládaná do té doby Přemyslovci. Důsledek těchto střetnutí byl pro přemyslovský stát katastrofální. Až na Moravu přišli Přemyslovci o všechny své državy, a tím i o zdroje příjmů nutné pro zabezpečení života družiníků a početných vojáků. Boleslavův pokus získat zpět vojenským tažením ztracená území nebyl úspěšný. Boleslav II. nepřihlížel k tomuto negativnímu vývoji pasivně, naopak se snažil prohlubující se krizi čelit. Ztracené příjmy měl nahradit zisk z prodeje otroků z Čech (kteří ovšem byli křesťany), což narazilo na odpor pražského biskupa Vojtěcha. Na neutěšené poměry ve své diecézi reagoval potom Vojtěch odchodem do Itálie. Větší počet peněz nutných k výplatám družiníků a bojovníků měla zajistit jejich zvýšená ražba v nově zřízené mincovně na pražském Vyšehradě. Boleslav se též pokusil vyjít vstříc saské politice a oslabit sasko-polskou spolupráci.

Jediným skutečným řešením krize, do níž se český stát ke konci Boleslavovy vlády propadl, byla radikální změna ve způsobu ekonomického zajištění státu. Do té doby praktikované kořistnictví bylo nutné nahradit využitím domácích zdrojů; znamenalo to přesunout tuto ekonomickou zátěž na bedra domácího obyvatelstva. Na realizaci takovýchto zásadních proměn nezbyl Boleslavu II. čas, neboť někdy v roce 993 vážně onemocněl. Panovník ztratil nad mnohými událostmi kontrolu. Znamky těžkého onemocnění ho provázely až do konce života. Tohoto oslabení knížecí moci využili nespokojenci z řad velmožů i bojovníků k prosazování svých zájmů. V září 995 přepadli hlavní slavníkovský hrad Libici nad Cidlinou, vyplenili ho a povraždili všechny tam přítomné Slavníkovce. Pohnutkou k tomuto činu nepochybně byla jednak snaha získat kořist a dále nevráživost vůči nejvýznamnějšímu Slavníkovci – biskupu Vojtěchovi. V žádném případě se nejednalo o sjednocení Čech; ty sjednotil již před pěti šesti desetiletími kníže Boleslav I. Tento čin měl dalekosáhlé důsledky. Znemožnil totiž návrat biskupa Vojtěcha z římského exilu domů a nepřímou tak vyřadil Čechy z ambiciózního plánu Oty III. (na jehož tvorbě se spolupodílel právě Vojtěch) na vytvoření obnoveného římského imperia zahrnujícího celou křesťanskou Evropu. Čechy, Polsko a Uhry měly podle tohoto záměru obdržet samostatné arcibiskupství a královské tituly. I když zmíněný plán byl ve své době nerealizovatelný, přesto Polsko a Uhry církevní a světské úřady a tituly získaly. Čechy však vyšly naprázdno.

Když Boleslav II. v roce 999 zemřel, zbyly z jeho někdy rozlehlé říše pouze trosky. Navíc nesváry mezi jeho třemi syny – Boleslavem III., Oldřichem a Jaromírem – situaci ještě více zkomplikovaly. Během následujících pěti let došlo k několika velmi rychlým výměnám na pražském knížecím stolci. Otěže vlády přejal po Boleslavu II. jeho starší syn Boleslav III. Za jeho vlády

vyvrcholilo pro Čechy nebezpečné sblížení mezi Otou III. a polským panovníkem Boleslavem Chrabrým v Hnězdně, kdy Ota III. nad hrobem sv. Vojtěcha prohlásil Piastovce za svého přítele a spojence říše. Ve stejné době Přemyslovci definitivně ztratili i Krakovsko, které bylo – do té doby církevně spravované pražským biskupem – nově podřízeno arcibiskupství hnězdenskému. Navíc se zostřily vztahy mezi Boleslavem III. a jeho bratry, kteří v obavě o svůj život uprchli do Bavorska. Domácí opozice vůči Boleslavovi III. byla již natolik silná, že tento kníže byl někdy na jaře roku 1002 sesazen a musel prchnout do ciziny. Čeští velmožové tehdy povolali k vládě Poláka Vladivoje, údajně vzdáleného příbuzného Přemyslovců. Ani ten se však během své krátké vlády výrazněji neprojevil. I on se obával, aby nepřišel o trůn, a tak si své zvolení českým panovníkem nechal stvrdit Otovým nástupcem králem Jindřichem II. Ani to mu však trůn nezajistilo. Na jaře roku 1003 Vladivoj náhle zemřel, zřejmě následkem nadměrného pití. Po Vladivojově smrti se krátce ve vládě vystřídali Jaromír a po něm Boleslav III., který se knížecího stolce zmocnil s polskou pomocí. Své postavení se snažil Boleslav upevnit povražděním svých odpůrců, avšak výsledek byl zcela opačný. Čeští předáci opětovně začali vyjednávat s Boleslavem Chrabrým, který Boleslava III. zajal, dal oslepit a uvrhnout do některého polského hradu, kde Boleslav po dlouhých třiceti pěti letech skončil. Někdy v průběhu roku 1003 se vlády v Čechách ujal samotný polský panovník Boleslav Chrabrý. Ten krátce před dosednutím na pražský knížecí stolec ovládl Moravu.

Návrat Přemyslovců do Prahy k vládě nad Čechami usnadnila měnící se politická situace v zahraničí. Zatímco pro období vlády Oty III. byla ve střední Evropě charakteristická politika polsko-říšského sblížení a společenství, od roku 1002 vládoucí Jindřich II. se obával příliš silného Polska a zvolil jiný přístup ke třem středoevropským státům: Polsko, Čechy i Uhry měly v budoucnu být ve vzájemné mocenské rovnováze. Proto se Jindřich II. postavil na stranu Přemyslovců a v roce 1004 jim pomohl vypudit z Prahy Boleslava Chrabrého. Tomu se během jeho vlády v Čechách nepodařilo ovládnout v nevelké vzdálenosti od Pražského hradu ležící Vyšehrad, který stále držela česká posádka věrná Přemyslovcům. Na pražský knížecí stolec opět usedl Jaromír (1004–1012). Morava však pod jeho správu nenáležela, ta zůstala i nadále v polských rukách. Jaromír musel na oplátku za svůj návrat do Čech vypomáhat Jindřichovi II. při jeho bojích s polským Boleslavem Chrabrým. Již v roce 1004 mu kníže se svými bojovníky pomáhal při obléhání Budyšína. Rovněž tak v následujícím roce podporoval Jaromír Jindřichovo protipolské tažení a stejně tomu bylo i o dva roky později. Tato aktivita bránila Jaromírovi výrazněji zasahovat do domácích poměrů. Nepochybně však již za jeho vlády docházelo k postupným změnám v knížecím hospodaření. Venkovskému obyvatelstvu začaly být zadávány nové pracovní povinnosti, docházelo k vybírání různých dávek a pokut v penězích, k záměrnému přesídlování lidí s cílem co nejlépe hospodářsky využít neobydlené kraje apod.

Nevráživost mezi syny Boleslava III. však přetrvávala i nadále. Na jaře roku 1012 se Oldřichovi podařilo zbavit svého bratra Jaromíra trůnu a získat na

svou stranu Jindřicha II., který někdejšího svého spojence Jaromíra uvěznil. I když Oldřich zahájil vládu vražděním svých odpůrců, pocházejících především z řad rodu Vršovců, nepochybně měla jeho vláda i kladné rysy. Především kníže postupně konsolidoval vnitřní poměry. Kníže rovněž dosáhl – nepochybně s Jindřichovým souhlasem – i významného úspěchu, jímž bylo někdy v roce 1019 vyhnání Poláků z Moravy a opětovné připojení tohoto území k přemyslovským Čechům. Správou Moravy pověřil kníže svého syna Břetislava. Ten na Moravě vybudoval novou knížecí správu, umožňující lépe ovládat domácí obyvatelstvo. Břetislav se neúspěšně pokusil připojit k přemyslovskému státu sousední Nitransko, což vyvolalo negativní reakci Jindřichova nástupce císaře Konráda II. Jeho zásahy do českých poměrů spolu s nevráživostí mezi Oldřichem a Jaromírem vedly v letech 1033 až 1035 k několika rychlým výměnám na pražském stolci. Nejdříve císař Konrád sesadil knížete Oldřicha, avšak po čase též císař rozdělil vládu v Čechách mezi oba znesvářené Přemyslovce. Tehdy dal Oldřich svého bratra oslepit, a dokonce vyhnal ze země i vlastního syna Břetislava. Po Oldřichově úmrtí v roce 1034 ujal se opětovně, avšak pouze formálně vlády slepý Jaromír, který ovšem nemohl sám vládnout, a proto někdy na počátku roku 1035 předal vládu Břetislavovi (1035–1055).

Nástupcem energického Břetislava I. se situace v přemyslovském knížectví rychle konsolidovala a přemyslovský stát definitivně vyběděl z předchozí politické i ekonomické krize. Kníže využil chaotické situace v Polsku a v roce 1039 podnikl kořistnický nájezd do této země. Cílem tažení bylo Hnězdno, odkud Břetislav přinesl do Čech vedle velkého množství lupu především ostatky světce sv. Vojtěcha. To mělo umožnit povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Takovýto nárůst moci a významu českého knížectví však odporoval zájmům říše, proto její panovník Jindřich III. podnikl do Čech dva vojenské vpády. Při prvním tažení v roce 1040 byl Jindřich poražen v jednom šumavském průsmyku, při tažení v následujícím roce se mu podařilo Břetislava obelstít a proniknout až ku Praze, kde se mu musel Břetislav podvolit. V následujících letech Břetislav podporoval několik Jindřichových tažení do Uher. Břetislavovy pokusy o trvalé připoutání částí Slezska k českému státu skončily však neúspěchem. Břetislav si byl dobře vědom, jaké nebezpečí pro stát představují rozpory uvnitř přemyslovského rodu. Vydal proto *stařešinský řád*, kterým určil, aby v budoucnu na knížecí stolec nastoupil vždy nejstarší člen dynastie a ostatní bratři se spokojili s úděly na Moravě.

Po Břetislavově úmrtí v roce 1055 se novým knížetem stal jeho prvorozený syn Spytihněv II. (1055–1061). Jeho krátká vláda se odehrála v době narůstající moci papežské kurie, jež vyvrcholila v následujícím období střetem mezi papežstvím a říší. V tomto zápase byla říše nepochybně oslabena, což ovlivnilo i politické dějiny ve střední Evropě. Spytihněv se pokusil z této situace těžit, proto se obrátil na papežství se žádostí o propůjčení královského titulu, což tehdy nebylo vyslyšeno. V zahraniční oblasti se Spytihněv již tradičně střetl s polským panovníkem a rovněž podporoval říšská tažení směřující do Uher.

Po Spytihněvově úmrtí převzal vládu jeho bratr Vratislav II. (1061–1092). Ten se snažil upevnit knížecí moc v zemi novým rozdělením moravských

údelů, určených pro nevládnoucí Přemyslovce. Během své vlády se vícekrát střetl se svým bratrem, pražským biskupem Jaromírem. V sedmdesátých letech podporoval Vratislav svými bojovníky vojenská tažení císaře Jindřicha IV. do Saska, na Míšeňsko a do Durynska. Územní zisky (především Míšeňsko) se však Vratislavovi nepodařilo udržet. V letech 1081 až 1084 podporoval Vratislav císaře během jeho tažení do Itálie. Za své věrné služby obdržel Vratislav od Jindřicha IV. královský titul, který však platil pouze pro jeho osobu. V Praze proběhla slavnostní korunovace v roce 1086 za účasti trevírského arcibiskupa Egilberta. Královský titul nepochybně znamenal významný vzrůst autority českého království, a to v poměru k říši i k jeho ostatním sousedům. Dlouhé období budování českého státu, započaté před dvěma staletími knížetem Bořivojem, tak bylo úspěšně završeno.

ROBERT ANTONÍN
MARIE BAHENSKÁ
LENKA BOBKOVÁ
IVO CERMAN
PETR ČORNEJ
IVANA ČORNEJOVÁ
MILAN HLAVAČKA
IVAN HLAVÁČEK
PETR CHARVÁT
KATEŘINA CHARVÁTOVÁ
KAREL MARÁZ
MARKÉTA MARKOVÁ
JIŘÍ MIKULEC
JAROSLAV PÁNEK
JIŘÍ PERNES
JIŘÍ PEŠEK
JOSEF PETRÁŇ
MILADA SEKÝRKOVÁ
JIŘÍ SLÁMA
EDUARD ŠIMEK
FRANTIŠEK ŠMAHEL
JAROSLAV TEPLÝ
DUŠAN UHLÍŘ
VRATISLAV VANÍČEK
VÍT VLNAS
PETRA VOKÁČOVÁ
PETR VOREL
MARTIN WIHODA
JOSEF ŽEMLIČKA

MARIE RYANTOVÁ
PETR VOREL (ED.)

ČEŠTÍ KRÁLOVÉ

PASEKA
PRAHA
LITOMYŠL
2008